

Den 16 Maj.

Upplästes och godkändes Stats-Utskottets förslag till Riksdagens underdåniga skrifvelse N:o 81, med ny riksstat.

Justerades 8 protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskiljdes kl. $\frac{3}{4}$ 2 e. m.

In fidem
O. Brakel.

Thorsdagen den 16 Maj 1872.

Kammaren sammanträdde kl. $\frac{1}{2}$ 11 f. m.

Upplästes och godkändes Bevillnings-Utskottets förslag till Riksdagens underdåniga skrifvelse N:o 85, angående allmänna bevillningen.

Upplästes och godkändes Riksdagens Kanslis förslag N:o 43 till paragraf i riksdagsbeslutet angående allmänna bevillningen.

Justerades två protokollsutdrag för detta sammanträde.

Herr Grefven och Talmannen samt Kammarens Herrar Ledamöter afgingo kl. nära 11 till Storkyrkan, der riksdagspredikan hölls af vice Komministern E. G. Rudin. Efter gudstjenstens slut begaf

sig Kammaren till rikssalen, hvarest — sedan chefen för Civil-departementet, Herr Statsrådet Bergström uppläst Kongl. Maj:ts nådiga förordnande för Hans Excellens Herr Justitie-statsministern Adlercreutz att åt Konungens höga vägnar avsluta Riksdagen samt Herrar Talmän framfört Kamrarnes underdåniga välönskningar och riksdagsbeslutet blifvit af Herr Statsrådet Bergström uppläst — Hans Excellens Herr Justitie-statsministern uppläste Kongl. Maj:ts tal till Riksdagen samt derefter å Kongl. Maj:ts höga vägnar förklarade Riksdagen avslutad.

Sedan Herr Grefven och Talmannen samt Kammarens Herrar Ledamöter återgått till samlingsrummet och intagit sina platser anmälte sig och yttrade.

Herr vice Talmannen: Jag hemställer värdsamt, att det tal, hvarmed vår ärade Talman i dag inför thronen framburit Kammarrens underdåniga välönskningar, måtte få uppläsas för att i Kammarrens protokoll åt framtiden förvaras.

Efter det Kammaren härtill lemnat bifall, uppläste Herr Grefven och Talmannen det ifrågavarande talet, hvilket lydde sålunda:

Den djupa värdsnad och sanna tillgifvenhet, hvarmed Svea folk ser upp till sin Konung, göra äfven de deltagande känslor innerliga, som vid glädje eller sorg, vid lycka eller motgång alltid från folket egnas Konung och Konungahus. Grundlagens föreskrift, att Kammarne, vid riksdagens slut, skola genom Talmännen till Konungen framföra sina välönskningar, är icke något tomt ord; det är af uppriktigt hjerta, som Första Kammaren lifligt önskar och förtröstansfullt hoppas, att den sjukdom, som nu hemsökt Konungen, snart måtte vika och lemna rum för det fullständiga återställandet af Hans Maj:ts för tvänne folk så dyrbara helsa. Till denna önskan an knyter Första Kammaren äfven en oskrymtad försäkran om den förtroendefulla tillit och fasta trohet, som i Svea land betryggar förbundet emellan Konung och folk, emellan frihet och lag. Med sådana känslor, och under förtröstan att i Hans Maj:ts nåd och ynnest få vara innesluten, nedkallar Första Kammaren den Högstes välsignelse öfver Konung och Konungahus.

Herr Grefven och Talmannen uppstod och yttrade:

Mine Herrar! Innan vi efter slutade arbeten åtskiljas, anhåller jag att till eder, mine Herrar, få frambara uttrycken af min värdsnadsfulla och hjertliga tacksamhet för den vänskap, välvilja och förtroende, hvarmed jag äfven under denna riksdag blifvit inom Kammarren omfattad, och hvaraf hägkomsten alltid skall hos mig förvaras, som ett dyrbart minne.

Den riksdag, som nu går att avslutas, har utfört sina arbeten under ljusare utsigter för landets förkofran, än som på länge varit

förhållandet. Varaktigheten af dessa fördelar är dock väsendtligen beroende af det sätt, hvaruppå de samma uppbäras och användas. Det är lika litet genom hetsiga öfverdrifter, som genom liknöjd efterlåtenhet, ett lands sanna väl beredas och stadfästes. Dertill erfordras ett oskiljaktigt förbund emellan verksamhet och klokhet, förutseende och eftertanke, ifver och sans. Huruvida Riksdagens arbeten burit prägeln af ett sådant förbund, tillkommer icke oss utan framtiden att afdöma; säkert är att, om denna Riksdag icke haft sig förelagdt afgörandet af stora på fäderneslandets öden djupt inverkanande frågor, har dock dess verksamhet tagits i anspråk till flera för landets bästa gagnande ämnen. Med liflig öfvertygelse härom, vet jag äfven för visso, att, då jag nu avslutar våra sammankomster under denna riksdag vi alla mötas i den hjertliga önskan: Gud bevare Konung och fädernesland.

Härå svarade Friherre Sprengtporten:

Herr Grefve och Talman! Vid den uppnådda gränsen för deras sammanvaro, känna sig Första Kammarens ledamöter lifligt uppmnade, att till sin Talman framföra uttrycken af den vördnadsfulla tacksamhet, som hans värderika ledning af Kammarens förhandlingar ålägger dem, och alltid framkallat.

Bättre än i orden allena, framträder den sanna pligtkänslan i handling; och i detta afseende har Herr Grefven och Talmannen, på mer än ett sätt, lemnat oss föredömen, som icke blifvit obemärkta, och i hvad på oss ankommer, icke skola sakna efterföljd.

Med detta tänkesätt, till hvilka minnet sluter sig af den outtröttliga välvilja, med hvilken Herr Grefven och Talmannen omfattat dem alla, utbedja sig Kammarens ledamöter, att i dess, för dem alltid dyrbara, vänskap och hågkomst fortfarande varda bibehållne.

Kammarens Herrar ledamöter åtskiljdes kl. $\frac{1}{2}$ 2 e. m.

In fidem

O. Brakel.

Tillägg,

innehållande Herr von Kochs yttrande i plenum den 10 April eftermiddagen, vid föredragning af Lag-Utskottets utlåtande N:o 21, i anledning af väckta motioner om ändring af gällande stadganden i fråga om skyldighet att bygga och underhålla vägar och broar, samt Herr Wallenbergs yttrande i plenum den 3 Maj, vid föredragning af Lag-Utskottets utlåtande N:o 35, i anledning af väckt motion om ändring i lagens stadganden angående giftomannarätt, hvilka yttranden aflemnats, efter det protokollen för sagda dagar blifvit färdigtryckta.

Herr von Koch: Det är utom allt tvifvel, att det finnes få saker, som just för närvarande äro af större vikt att få reglerade, än frågan om väghållningsskyldigheten; att denna fråga för ögonblicket är af så stor vikt beror på det förhållande, att jernvägsbyggnader i nästan alla provinser pågå uti särdeles stor skala. Det blir nemligen sannolikt en nödvändighet att omlägga en stor del vägar för att dy-medest bilda reffben till den stora ryggrad, som jernvägarne utgöra i ett lands kommunikationsväsende. För närvarande, är väghållningsskyldigheten fördelad efter hemmantalet, och det veta vi alla, hvilken oriktig grund det är, isynnerhet för alla obestämda onera. En annan orsak, som bidrager till att göra en reglering ändå mera trängande nödvändig, är det förhållande, att man för närvarande inom de flesta industrigrenar håller på att anlägga nya verk och inrättningar; detta gäller isynnerhet om jernindustrien, der tendensen numera är, att stora sådana verk anläggas utan att någon jord hör till dem; de betala då ej någonting alls för vägarne underhåll, fastän de genom sina körslor slita ganska mycket på dem, utan blir det den, i grannskapet af dessa verk boende, jordbrukaren som öfver höfvan betungas. Ett sådant förhållande kan ju omöjligt vara rätt, men dertill kommer ändå ytterligare en omständighet, och det är den, att en mängd af dessa verk äro i händerna på utländingar. Om det redan framkallar missnöje hos jordbrukaren att hans vägunderhållningsskyldighet blir fördubblad för att gagna egne landsmän, huru mycket mera skall detta ej ske, när han vet att det är rika utländske män som deraf draga fördelen. Frågan har länge stått på dagordningen, men har råkat i bakläs och blifvit hvilande hos Kongl. Maj:t. Förslaget, att vägunderhållningsskyldigheten skulle kastats på kapitalet, på den lösa förmögenheten, eller med andra ord utgå efter fyrk, är i min tanke ej bra. Det vore nog mycket fördelaktigt för mig och

andra jordbrukare, men jag tror ej, att det vore rätt att jordbrukarne afskuddade sig denna skyldighet; de som slita vägarne böra ock underhålla dem, det är dem emellan förhållandet skall regleras i främsta rummet, och bästa grunden för att göra det anser jag vi hafva uti taxeringsvärdet. De nuvarande distrikten äro i min tanke alltför stora, det händer nu understundom, att man har så långt till sitt vägstycke, att det tar lika lång tid att fara dit och derifrån som att sedermera köra fram gruset; det vore därför kanske lämpligare att taga socknen än häradet till enhet. Vidare anser jag att från bruk, fabriker och andra inrättningar kontanta bidrag böra utgå till de väghållningsskyldige.

Skall någonting vinnas med en skrifvelse i detta ämne, så anser jag att i densamma bör uttalas i hvilken riktning reformen bör gå; jag tror ej, att det bör vara i samma riktning som 1866, med apodiktisk visshet anser jag mig kunna säga, att denna Kammare ej önskar att det sker i den riktning som i nåder föreslogs år 1867. Det är illa att Lag-Utskottet ej sökt leta reda på någon utväg, så att opinionen kunde hafva fått göra sig känd inom representationen och sålunda den minister, som får ärendet att handlägga, hade haft något att rätta sig efter, om han skall utarbetea en proposition.

Då ärendet nu kommit i det skick, hvari det för närvarande befinner sig, att vi nemligen kommit i efterhand, derigenom att Andra Kammaren redan fattat beslut om skrifvelsen, skulle jag önska att inom denna Kammare så många uttalanden som möjligt skedde för att, då ej något annat återstår, då ej skrifvelsens lydelse kan blifva förändrad, åtminstone få sina tankar till protokollet. Detta är anledningen, hvarför jag nu sökt fylla *min* pligt i detta afseende så godt jag kunnat, trots att arbetet på den sista tiden varit ganska ansträngande, i synnerhet för dem som äfven haft utskottsgöromål. Det är ett ingalunda lättlost problem, som föreligger, och jag pretenderar ej heller, att hafva funnit de vises sten, utan har endast framkastat några idéer i ämnet. Jag ber nu att få taga mig friheten uppläsa en promemoria, innehållande antydan om hvad jag anser vara att iakttaga vid denna frågas behandling:

a. *Att* alla lands-, härads- och sockenvägar, jemte dem som leda till "hamn, lastplats, varunederlagsplats", eller "emellan segel-leder, båtleder och flottleder", eller eljest "pröfvas vara för varutransporten af allmän nytta och nödvändighet", skola, från och med 1874 års början, indelas till byggnad och underhåll å den socken eller stad, inom hvars område de äro belägna;

b. *Att* alla både sommar- och vintervägar å landet, med undantag af enskilda utfartsvägar för by eller annan lägenhet, framgent skola anläggas och underhållas af dem, som, när författningen träder i verkställighet, hafva allmänna väghållnings-skyldigheten inom socknen sig ålagd;

c. *Att* dessa väghållningsskyldige äga, sig emellan, på sätt de önska, fördela vägunderhållet, derest de *alla* derom äro ense, för en tid af högst 20 år, men att, i annat fall, fördelningsgrunden bör vara det jordbruksfastighet, för år 1871, åsatta och fastställda taxerings-

värde, minskadt till jemnt hundratal af riksdaler, i stället för hem-mantalet;

d. Att egare af bruk, fabrik, såg, qvarn, eller annan fast egen-dom inom socknen, som icke är att hänföra till jordbruksfastighet, böra, i förhållande till slitning å vägarne genom deras egna eller af dem förhyrda åkdon, erlægga den årliga kontanta ersättning till de väghållningsskyldige, hvarom de med desse kunna öfverenskomma, eller som i annat fall bestämmes af nämnd, bestående af en utaf or-tens ordinarie domare och två af hvardera parten utsedda personer;

e. Att för de kommuner, hvilkas väghållning, vare sig genom dyrbara broar, närbelägna bruk eller fabriker, eller af andra orsa-ker, finnes, jemförelsevis med andras i samma län eller distrikt, sär-deles betungande, må, i vanlig ordning, beviljas rätt att upptaga bro-eller vägpenningar, äfven för för- eller åkdon tillhörande utom kom-munen boende person, när åkdonet icke begagnas af resande eller skjutsande, eller af tjänsteman, som färdas inom tjänstgöringsdi-striktet.

Herr Wallenberg: Det sega motstånd, som öfverallt vill för-hindra likställigheten emellan qvinna och man, skall utan tvifvel äf-ven i denna fråga söka göra sig gällande. Några nya skäl för afslag på Lag-Utskottets framställning, att medgifva myndig qvinna rätt att bestämma med hvem hon vill ingå äktenskap, har ej kunnat uttän-kas. Derföre tager man sin tillflykt till att uppläsa för längesedan fällda yttranden, utan någon antydning eller medgifvande att den myndiga qvinnans förmåga, att utträda ur det paternela ledbandet och reda sig på egen hand, är till följe af en stigande upplysning påtagligen vida större nu än förr. Såsom ett korrektiv emot måls-mansskapets möjliga missbruk, hänvisar man på rättigheten för qvinna att till domstol instämma sin giftoman. Men denna utväg torde väl i så få fall begagnas, att antagligen ganska många ädla qvinnor foga sig efter omständigheterna och försaka hvad de anse såsom sin lycka, vida heldre än att börja en rättegång mot sin giftoman.

Om man kunde visa att det varit ett missgrepp af lagstiftande makten, då 25-årig qvinna blef myndig förklarad och fick full rätt att såsom ogift råda öfver gods sitt, så skulle det säkert i hjerta orda-lag nu återopas, att lagstiftningen ej kunde göra flera missgrepp, utan allt hädanefter förblifva vid det gamla. Men raka motsatsen ligger i öppen dag för en hvar som vill se. De ogifta myndiga qvin-norna hafva ganska väl förstått och förmått att förvalta sin egen-dom. Det stora flertalet af dem hafva härutinnan ådagalagt prof på både omtanke och sparsamhet. Månget frö till splittring inom fa-miljerna har blifvit undanröjdt derigenom att en släkting, som kan-ske hade sjelf lagom goda affärer, numera är fritagen från skyldig-heten och rättigheten, att förvalta en till mogna år kommen qvinnas tillhörigheter. Jag vågar påstå, att myndiga qvinnors egendom blif-ver i allmänhet lika väl förvaltad och bibehållen, som de qvinnors, hvilka genom giftermål upphört att kunna sjelfva lagligen bestämma öfver hvad de medfört i boet. Lagstiftningen har mycket ogjordt i

dessa frågor. Är det rätt, att en företagsam qvinna, som med nit och framgång sköter ett industrielt företag och dervid använder och aflönar många män samt skattar rätt betydligt till statens allmänna behof, icke desto mindre saknar valrätt vid riksdagsmannaval, änskönt flere eller färre af hennes manliga biträden blifvit tillerkända rätt att lägga sina valsedlar i urnan? Jag har härmed icke velat antyda att valbarheten behöfde åtfölja valrätten.

Man säger, att denna lagstiftning icke behöfver förändras, emedan missbruken äro så få, och emedan man i allmänhet kan taga för gifvet att släktkärleken gör sitt inflytande gällande. För min del anser jag, att, der föräldrar ej genom uppfostran vetat bibehålla sina barns förtroende och tillgifvenhet, der bör ej lagen söka göra fullvuxna menniskor till barn. Vi skola akta oss att anse våra barn såsom barn tilldess vi sjelfva blifva barn på nytt. Men det viktigaste af alla de många skäl, som i denna fråga kunna anföras, är det, att det föreliggande förslaget bidrager att till mogen ålder komma qvinnor erhålla mera *sjelffullit*, då de i en så vigtig fråga tillerkännas rätten att sjelfva bestämma öfver sitt öde. Jag anhåller om bifall på betänkandet.
